

BIBLIA HEBRAICA: PRIMUL PROIECT NECONFESIONAL DE TRADUCERE A TEXTULUI MASORETIC ÎN LIMBA ROMÂNĂ*

MADEEA AXINCIUC
Universitatea din București
madeea.axinciuc@lls.unibuc.ro

Eugen Munteanu: Vă mulțumesc pentru atenție și îmi cer scuze pentru asperitățile retorice datorate mai mult temperamentului decât altui factor. Și, acum, o invit pe doamna Madeea Axinciuc, dar nu înainte de a-i face o scurtă prezentare.

Întâi și întâi, reiterez această idee că era nevoie să existe și în cultura noastră niște specialiști care să se ocupe de versiunea masoretică, cum îi spunem, adică de versiunea ebraică a Vechiului Testament, așa cum ne este ea transmisă de tradiția rabinică, codificată, doamna Madeea Axinciuc ne va spune mai bine, din secolul al IX-lea e.n. Doamna Madeea Axinciuc este filosof ca formare, dar numai la început, pentru că după aceea s-a specializat – vedeți dacă urmăriți CV-ul ei online – în studii iudaice, prin îndelungi contacte și stagii de cercetare inclusiv la Ierusalim și, dacă nu mă înșel, și în alte centre unde se face asemenea carte, așa încât la București dumneaei conduce un modul care se cheamă astfel sau o catedră, ce este?

Madeea Axinciuc: Un departament.

Eugen Munteanu: Un departament al Facultății de Limbi și Literaturi Străine și, acolo, un colectiv de tineri cu care a inițiat traducerea Vechiului Testament din limba ebraică. S-a publicat deja ceea ce ne va spune dumneai în continuare. Scuze pentru că am insistat, ai cuvântul, Madeea.

Madeea Axinciuc: Bună ziua și mă bucur să fiu astăzi aici. Îi mulțumesc în primul rând distinsului meu coleg, domnul profesor Eugen Munteanu. Eugen, îți mulțumesc foarte mult pentru această invitație. Nu doar cu titlu personal îți mulțumesc, ci în numele echipei noastre de traducători care, vreau să vă spun, au fost foarte surprinși și încântați de invitația care mi s-a adresat. Mai precis, este prima invitație care privește proiectul nostru de traducere, un proiect care este „odorul” nostru, un proiect de suflet și imediat veți înțelege de ce. În egală măsură, vreau să menționez că activitatea Centrului de Studii Biblico-Filologice de aici este remarcabilă și, Eugen, ceea ce faceți voi este într-adevăr întemeietor prin școala care astfel se pune pe picioare, căci acest efort nu este direcționat spre lauda unui om, ci pentru împlinirea unei comunități. Așadar, această idee a întemeierii unei școli îmi

* Acest text reprezintă transcrierea conferinței prezentate de prof. dr. Madeea Axinciuc la Simpozionul Național „Explorări în tradiția biblică românească și europeană”, Iași, 18-20 mai 2017.

pare a fi extrem de importantă în spațiul academic românesc, unde, vă spun sincer și vă mărturisesc, din păcate, ideea de a lucra în echipă și de a forma oameni care duc mai departe ceea ce ai început nu este întotdeauna agreată. Așadar, încă o dată, felicitări pentru ceea ce ai început și, de asemenea, doresc să o felicit, la rândul meu, pe doamna Profesor Zamfira Mihail. Sunt onorată să mă alătur astăzi omagiului adus de colegii mei de la Iași. Așadar, încă o dată, mulțumirile mele, și ajungem la tema care ne adună astăzi împreună cu, din nou, mărturisita bucurie de a mă afla la Iași după mai bine de cincisprezece ani, cred.

Iată, așa începe descrierea proiectului nostru de traducere prin a vă spune că, în afara spațiului teologic, unde există o continuitate în predarea limbii ebraice, la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine din cadrul Universității din București, de exemplu, predarea limbii ebraice s-a făcut cu pauze foarte mari și nu a existat mult timp un program în cadrul căruia să se studieze această limbă coerent, așa cum se studiază, de exemplu, limbile arabă, greacă, latină. Știm, de exemplu, că Ioan Alexandru a predat la această facultate în perioada în care Facultatea de Litere și Facultatea de Limbi și Literaturi Străine funcționau împreună. De asemenea, așa menționa eforturile domnului Hârlăoanu, regretatul domn Hârlăoanu, care a predat, este adevărat, mai mult ebraică modernă decât ebraică biblică. În momentul în care am revenit de la Ierusalim și am început să predau ebraica biblică, deși intenția mea nu era să merg pe linia filologiei, am avut marea uimire să văd că foarte mulți tineri, mai ales studenți care veneau dinspre teologie sau dinspre zona studiilor clasice, erau pasionați să studieze limba ebraică. Astfel a început coagularea primului grup de studiu. Din rândul acestor tineri, în timp, o parte au hotărât să se specializeze și să continue cercetarea la nivel masteral și doctoral. Prin urmare, coagularea acestui grup a început în urmă cu doisprezece ani. Este un grup de traducători foarte tineri, cu abilități diverse: unii sunt filologi, alții, de exemplu, sunt experți în arheologie biblică și au studiat, de asemenea, limba ebraică, alții sunt specialiști în creștinism timpuriu și cunosc greacă, coptă, ebraică, alții sunt teologi...

Proiectul este unul academic, neconfesional, și insist asupra acestui lucru. De ce? Pentru că avem grijă, ori de câte ori traducem, să nu imprimăm niciun accent confesional traducerii. Dorim ca el să rămână un proiect academic de traducere a textului masoretic. În ce manieră? În maniera în care suntem atenți la două lucruri. În primul rând, sigur, la redarea cât mai fidelă a textului ebraic. Dar ce înseamnă „cât mai fidelă”? Nu urmărim neapărat o traducere literală, pentru că nu se poate face acest lucru, și vă voi spune de îndată de ce. Limba ebraică este o limbă semitică, deci diferită de limbile indo-europene, o traducere literală fiind aproape imposibilă. Nu avem aceleași expresii, nu decupăm realitatea folosind aceleași cuvinte, toate acestea nu se suprapun și nu se întâlnesc decât arareori. Există termeni în ebraică pentru care noi nu avem echivalente în limba română, caz în care trebuie să găsim neapărat o locuțiune. Pe de o parte, deci, încercăm ca această traducere să fie cât se poate de riguroasă și fidelă în a reda sensul termenilor ebraici, păstrând cadența și corespondența cu limba română, atât cât este posibil. Pe de altă parte, încercăm să familiarizăm cititorul român cu spațiul de gândire iudaic și cu

perspectiva pe care o imprimă nu neapărat tradiția iudaică, pentru că este un text important deopotrivă pentru tradiția iudaică și pentru cea creștină. Prin urmare, nu este vorba despre o traducere confesională, din perspectivă iudaică sau creștină, în sensul în care textul ar fi potrivit doar în spațiul liturgic sinagogal sau, după caz, în cel bisericesc. Nu, este vorba despre o traducere cât se poate de necontaminată doctrinar, astfel încât varianta pe care o punem la dispoziție să fie utilă atât pentru evreul, practicant sau nu, care, necunoscând ebraica biblică, dorește să înțeleagă textul ebraic, cât și pentru creștinul care dorește să aibă acces și la textul masoretic. Ce înseamnă acest lucru? Nu am privilegiat în niciun fel interpretări care să fie iudaizante sau confesional-teologale, și presupun că știți la ce mă refer. Atunci când faci o traducere, prin felul în care traduci, poți insinua cu ușurință o dimensiune confesională sau alta.

Implicit, traducerea se ferește de contaminări confesional-creștine de orice fel, fie că vin dinspre tradiția ortodoxă, dinspre cea catolică ori cea (neo)protestantă. Așadar, am încercat să păstrăm textul cât se poate de curat, fără să acordăm vreun privilegiu confesional unei tradiții religioase anume. Cum am făcut acest lucru?

Ne-am dorit, pe de o parte, să păstrăm fidelitatea față de textul masoretic, și revin de îndată pentru a vă spune ce înseamnă „text masoretic”, pe de altă parte, să reintegrăm textul în paradigma lui semitică de gândire. Ce înseamnă „paradigmă semitică” din punct de vedere filologic și hermeneutic? O limbă prespune și un mod de a gândi, un mod anume de a percepe și de a interpreta realitatea. Limba este unul dintre instrumentele prin care noi suntem învățați de mici să numim obiectele, să recunoaștem relații, să comunicăm între noi. Așadar, limba imprimă deja un model de înțelegere și de comunicare prin termenii pe care îi propune, prin felul în care decupează lumea în obiecte, fenomene și relații. O limbă semitică este semnificativ diferită de limba română. Dacă vom compara limba română cu limba franceză, există o serie de asemănări care sunt de ordin lingvistic (și le cunoaștem foarte bine). Ei bine, când treci înspre limbi diferite ca factură, cum este limba ebraică, auzi cuvintele, nimic nu-ți sună familiar, iar când încerci să traduci, vezi că întâmpini numeroase probleme, pentru că, de exemplu, în limba ebraică nu există timpul prezent, indicativ prezent, nu există timpul trecut, indicativul trecut, nu există viitor. Ce facem? Cum traducem? Cum realizăm corespondențele? Ce vreau să vă spun este că, într-o limbă semitică, lumea e decupată altfel. Textul ebraic este altul decât cel pe care îl avem la dispoziție prin intermediul diferitelor variante de traducere din limbile greacă și latină.

Orice text vine cu o lume a lui. De aceea, după cum spunea colegul meu, domnul profesor Munteanu, traducerile sunt esențiale și întemeietoare. Pentru tradiții și culturi care privilegiază textul biblic, este necesară existența împreună a celor trei variante de traducere: traducerea textului masoretic (din ebraică), traducerea *Septuagintei* (din greacă) și traducerea *Vulgatei* (din latină).

Traducerea din limba ebraică pe care noi o propunem readuce textul în peisajul lui semitic. Un verset din textul masoretic poate accepta, nu arareori, mai multe variante de traducere. Sigur că, de regulă, traducătorul optează pentru o variantă.

Este foarte greu să surprinzi în limba română tot ceea ce spune un verset ebraic. Termenii din ebraică se formează sub forma unor constelații pornind de la rădăcini triconsonantice, ceea ce înseamnă că ei sunt și nu sunt preciși. Cu același termen pot numi mai multe lucruri, cu același termen pot funcționa în mai multe contexte, iar un termen pentru care în limba română avem trei variante de traducere nu poate fi tradus în trei feluri. Se va opta, evident, pentru o singură variantă. Se poate întâmpla și invers, și anume, să avem mai mulți termeni în limba ebraică pentru anumite contexte, iar în limba română să găsești cu dificultate un corespondent adecvat. Acestea sunt probleme, de altfel, curente, ample teoretizate în traductologie.

Să revenim acum la textul masoretic și la proiectul nostru de traducere. Ediția textului masoretic pe care o urmărim este *Biblia Hebraica Stuttgartensia*, mai precis, este vorba despre a patra ediție a textului masoretic, care, pe linia lui Rudolf Kittel, urmează *Codex Leningradensis*. *Codexul de la Leningrad* este o variantă completă a textului masoretic. Varianta *Stuttgartensia* are avantajul că reunește toate cărțile *Bibliei Ebraice* într-un singur volum. Sigur, așteptăm să se definitiveze *Biblia Hebraica Quinta*, care va conține trimiteri importante la manuscrisele de la Qumran. Ceea ce ne preocupă pe noi este, desigur, să urmărim ediția *Stuttgartensia*, în varianta ei ultimă publicată în 1977, cu reeditări. Textul prezintă o vocalizare în stil tiberian.

Trebuie, după cum am promis, să vă spun câteva lucruri despre textul masoretic, nu-i așa, Eugen? Câteva cuvinte doar, pentru cei care nu s-au întâlnit cu acest text.

Textul ebraic a supraviețuit până după distrugerea celui de-al doilea Templu, în anul 70 e.n., în varianta lui nevocalizată. Ebraica este o limbă consonantică. De aceea, se notau inițial doar consoanele, fără vocalizare. După distrugerea Templului, când evreii ajung în diaspora, se pune problema conservării textului ebraic. Masoreții și-au pus, de fapt, următoarea problemă: cum facem ca generațiile care vin după noi și nu mai vorbesc ebraică (deja nu se mai vorbea ebraică, ci aramaică, în perioada respectivă) să păstreze pronunția exactă a textului? Întrucât o înlănțuire de trei consoane poate fi citită în mai multe feluri în ebraică, rabinii și-au propus să găsească o metodă de fixare a pronunției textului și a modului de intonare, respectiv de psalmodiere a lui. Astfel au fost introduse semnele de cantilație. Au existat mai multe școli masoretice, începând cu secolele al V-lea – al VI-lea e.n., până târziu, în secolele al X-lea – al XI-lea. Ele au funcționat ca centre rabinice în care masoreții, dorind să fixeze pronunția textului, au inventat niște semne care se adaugă, pentru vocalizare, accentuare și cadență, în preajma literei (toate literele sunt consoane în ebraică). Prin urmare, nu este vorba numai despre vocale, ci și despre semne care au rol ortografic, respectiv gramatical. Nu în ultimul rând, o parte dintre ele sunt semne de cantilație, care te ajută să intonezi liturgic textul. Ei bine, aceste școli masoretice pregătesc ceea ce se va numi mai târziu „textul masoretic”, textul care are pronunția fixată prin introducerea semnelor masoretice. Când citim din ediția *Stuttgartensia*, totuși, nu citim așa cum se citește în sinagogă din sururile *Torei*. Cum se citește în sinagogă din sururile *Torei*? Sururile *Torei* prezintă textul nevocalizat. Mai mult decât atât, textul nu este doar nevocalizat, ci, în varianta lui originară, acest text nu are spații între cuvinte. Trebuie să știți că ebraica, în afara faptului că se scrie de

la dreapta la stânga, nu păstrează, în cazul sularilor *Torei*, nicio altă distincție privind delimitarea termenilor sau punctuația. Literele sunt înșiruite unele după altele, așa cum se scrie, de pildă, în limba chineză, unde caracterele care formează o propoziție sau o frază se așază unele lângă altele, fără spații.

În limba ebraică nu există, de asemenea, minuscule și majuscule, iar aceasta este o altă problemă foarte importantă. Dacă în text apare, de exemplu, sintagma „Fiul Omului” sau dacă ni se spune „Tu ești Fiul meu, eu astăzi Te-am născut”, ambiguitatea este teologică și filologică în același timp: vom scrie „fiul”, cu minusculă, sau „Fiul”, cu majusculă? Ori de câte ori întâlnim o asemenea situație, suntem nevoiți să recurgem la note. Desigur, preferăm în cadrul proiectului nostru să evităm, pe cât posibil, notele. Acolo unde ele apar, înseamnă că ambiguitatea textului se cere explicitată suplimentar cu ajutorul notelor, traducerea fiind insuficientă pentru a reda complexitatea versetului ebraic. Prin urmare, cu cât sunt mai multe notele, corespondența dintre varianta românească și varianta ebraică este atenuată.

Dar să revenim puțin la textul masoretic. El reprezintă o variantă mai târzie, vocalizată, a textului. *Biblia Hebraică Stuttgartensia*, de exemplu, urmărește textul ebraic așa cum apare în *Codexul de la Leningrad* (1008-1009 e.n.). Se poate spune, așadar, cu ușurință că textul masoretic urmează *Septuagîntei*. Pe de altă parte, masoreții au respectat cu rigoare tradiția textuală, diferențele dintre variantele vocalizate păstrate fiind minime. Școala masoretică pe care o privilegiază edițiile tipărite este cea tiberiană. Teveria sau Tiberia este orașul Tiberiada, situat pe malul Mării Galileii. Există însă și sistemul masoretic babilonian, și cel palestinian (ierusalimitean). Rabinii au găsit de cuviință să folosească diferite tipuri de notații, semne, accente și au creat mai multe sisteme de vocalizare și fixare în scris a textului. Ediția *Stuttgartensia* urmează sistemul tiberian. Există, așadar, mai multe variante ale textului masoretic. Toate păstrează consoanele și adaugă diferențiat vocale, accente, respectiv semne de cantilație.

Masoreții se numesc astfel de la termenul ebraic *masora*, ‘tradiție’, cu rădăcina triconsonantică *m.s.r.*, care înseamnă generic ‘a transmite’. Masoreții sunt cei care au avut grijă ca textul biblic să se transmită așa cum îl pronunțau și îl intonau înaintașii lor. Aceasta este menirea școlii masoretice.

Și acum, revenind la proiectul nostru, trebuie să vă spun că eu sunt doar mijlocitor, nu am venit în nume propriu, ci îi reprezint deopotrivă pe colegii mei. De aceea, am să vă rog, cu atât mai mult cu cât în ebraică numele este foarte important, să îmi dați voie să îi prezint pe coechipierii mei, fiecare cu numele lui, pentru că este vorba despre un proiect colectiv. Până în prezent, s-au tradus doar două cărți mici, de fapt... mari, dar mici ca număr de pagini. Este vorba despre *Cartea lui Yona* și *Cartea lui Rut*. Amândouă traducerile au fost publicate la Editura Universității din București. Proiectul continuă acum cu traducerea *Cărții Psalmilor*. Am ajuns în prezent la *Psalmul* 18. Proiectul va fi preluat, în perspectivă, de către Editura Polirom. Suntem foarte bucuroși și onorați. Iată, și de data aceasta, Iașul...

Eugen Munteanu: Spiritul critic. Unul dintre Profesori, Ibrăileanu, a definit clar acest lucru, care se vede. E de ajuns să stai câteva zile în Iași să simți acest spirit critic.

Madeea Axinciuc: Așa este. Da, suntem foarte bucuroși și cred că voi reveni la Iași în momentul în care se concretizează proiectul.

Care sunt coechipierii mei? Este vorba despre câțiva tineri care între timp au devenit colegii mei și mă bucur nespus că am reușit ca măcar pe o parte dintre ei să-i rețin și să-i aduc aproape, în spațiul universitar, pentru a continua ceea ce au început: Gabriela Myers, Alina Tăriceanu, Claudiu Stoian. Claudiu este lector doctor acum, arheolog, a lucrat foarte mult pe șantiere arheologice în Israel. Alina Tăriceanu predă coptă și s-a specializat pe creștinism timpuriu. Gabriela Myers este doctorandă în domeniul lingvisticii și predă alături de mine ebraică biblică, fiind primul cadru didactic specializat în ebraică modernă. Colega noastră, doamna doctor Marilena Vlad, pe care cel mai probabil o cunoașteți deja prin traducerea din limba greacă pe care le-a publicat. Marilena se ocupă de corespondența cu textul *Septuagintei*. Suntem o echipă diversă și din punct de vedere confesional. De la Facultatea de Teologie Ortodoxă i-am avut alături în decursul anilor pe colegii noștri lect. dr. Alexandru Mihăilă și lect. dr. Constantin Georgescu. Doresc să îi amintesc acum pe masteranzii și doctoranzii noștri: Synthia Jacob, care a participat și la traducerea anterioare, absolventă a programului de Studii Iudaice; Sabina Avram, absolventă a programului de Studii Iudaice și masterandă în cadrul programului de Studii Religioase – Texte și Tradiții; Monica Pruteanu (care este din Piatra Neamț), absolventă a programului de Studii Iudaice și masterandă în cadrul programului de Studii Religioase – Texte și Tradiții; Benjamin Chircan, pastor adventist, masterand în cadrul programului de Studii Religioase – Texte și Tradiții; Rodica Gurămultă, masterandă în cadrul programului de Studii Religioase – Texte și Tradiții, un filolog de excepție; Ioana Zamfir, doctorandă la Facultatea de Filosofie și absolventă a programului de Studii Religioase – Texte și Tradiții; Ioana Bujor (care este din Bacău), studentă în cadrul programului de Studii Iudaice, deopotrivă un latinist foarte bun; Ionuț Constantin, doctorand în cadrul Facultății de Teologie Romano-Catolică și absolvent al programului de Studii Religioase – Texte și Tradiții; Andrada Chioveanu, studentă în cadrul programului de Studii Iudaice, mezina grupului; Gabriel Bâclea, absolvent al programului masteral de Studii Religioase – Texte și Tradiții.

Aceștia sunt colegii mei. Îmi cer iertare dacă v-am plictisit înșiruiind nume. Știți, din Vechiul Testament ne-am obișnuit cu liste lungi de nume. Ele nu sunt enumerate aiurea, fără noimă. Nimic nu apare în textul biblic doar pentru a fi acolo. Numele în secvențialitatea lor marchează o continuitate, iar, în cazul nostru, este vorba despre o sincronicitate în felul ei unică. O traducere care se lucrează în echipă are altă valoare, nu numai prin faptul că mai multe minți discută și traduc textul, ci și prin comuniunea care se stabilește în jurul textului. Este bucuria noastră mare să ne adunăm în jurul textului biblic și nu este nicidecum un demers strict filologic. Aici este vorba despre trăire și comuniune. După cum spuneam, nu ne propunem

nimic în privința realizării proiectului sub forma unui proiect finanțat. De ce? Pentru că ne-ar știrbi bucuria de a lucra laolaltă în tihnă. Proiectele sunt minunate, însă noi suntem o echipă tânără și avem nevoie de timp.

Cum lucrăm efectiv? Ne întâlnim, de obicei, o dată pe săptămână și lucrăm trei-patru ore împreună, verset cu verset, cuvânt cu cuvânt. Ne documentăm în decursul săptămânii și avem, de asemenea, un grup de studiu pentru a continua aprofundarea problemelor de morfologie și sintaxă studiate la curs. Ce vreau să subliniez aici este faptul că nu lucrează fiecare dintre noi acasă, singur, câte un fragment sau o parte și apoi adunăm textele, ci fiecare verset este lucrat de noi toți și, până când nu cădem de acord asupra ultimei variante a versetului în limba română, nu trecem mai departe, astfel că putem traduce, timp de patru ore, un verset sau trei versete, dacă traducem patru sau cinci versete înseamnă că am avut spor și inspirație. Traducerea merge, de aceea, foarte încet. Nu ne dorim să grăbim acest ritm, pentru că nu ne propunem să definitivăm un mare proiect în acest mod. Nu este o ediție critică, poate va fi o traducere de referință, dar este, în orice caz, o primă traducere academică, neconfesională a textului masoretic, pe care ne străduim să o facem cu instrumentele pe care le avem acum, cu știința pe care o avem acum, puțină. Cei care vor veni după noi vor putea oferi rezultate mai bune. Mă uit la tinerii mei și nu am bucurie mai mare decât să văd că ei cresc altfel și au șansa de a începe la 18 ani ceea ce eu am început la 25 de ani, pentru că nu se studia ebraica în universitățile de stat în acea vreme. Gândiți-vă, acest lucru înseamnă că peste 10-20 de ani vom avea cu adevărat specialiști în ebraică biblică. Se va putea dezvolta o școală de studii biblice. Eu am început, după cum bine a spus și distinsul meu coleg, cu filosofia și am continuat cu filologia în regim secund.

Este, deci, un prim efort de a oferi o primă traducere academică. Această traducere, sigur, se va face foarte lent, după cum vă puteți imagina, însă este o traducere extrem de roditoare și veți vedea acest lucru când veți avea ocazia să țineți în mână una dintre cărți. Și spun că este roditoare pentru că, în momentul în care veți compara această variantă cu ceea ce există deja, indiferent de ediția pe care o utilizați în limba română, veți observa cum, împreună, cele două lecturi, trei, patru, vă vor îmbogăți. Vă vor îmbogăți și vă vor ajuta să înțelegeți în altă cheie același text, care vi se pare, poate, deja foarte cunoscut și clar.

Trebuie să mai fac o precizare, nu știu dacă mai am timp – probabil, foarte puțin. În ebraică – eu adusesem aici un verset pentru a-l discuta –, este foarte importantă plurivalența termenilor și plurivalența fiecărui verset în parte. De aceea, rabinii spun că un verset poate fi interpretat și tradus în infinite feluri pentru că divinul este de necuprins. Textul este felul în care Domnul coboară în mijlocul nostru, este Cuvântul Domnului. Este, pentru noi, aici, imaginea în oglindă a ceea ce este divinul. De aceea, rădăcinile verbale, în momentul în care se nasc, se combină și creează un verset, au o plurivalență extraordinară, care este dată de o ambiguitate, întotdeauna fertilă, a versetului. Orice verset biblic, în ebraică, are sensuri multiple în funcție de nivelul de interpretare pentru care se optează. Îl poți înțelege literal, și atunci faci o traducere literală. Ai pierdut tot. Îl poți citi mai atent,

făcând referire la etimologia cuvintelor și la felul în care funcționează ele în interiorul acestei tradiții, și, dintr-o dată, întrezărești un alt nivel...

În tradiția iudaică, rabinii menționează deja foarte devreme patru moduri de abordare a textului biblic, și aceste patru moduri au fost sintetic denumite, în ebraică, printr-un acronim, *PaRDeS*. Este aceeași rădăcină persană de la care s-a format cuvântul „paradis”. Eugen, poate ne confirmi tu cum e cu paradisul! Ei bine, acest cuvânt în ebraică înseamnă ‘livadă’ (se traduce și prin „grădină”). Rabinii spun: patru au intrat în *Pardes*, patru rabini. Este o povestioară. Au intrat Rabbi Ben Azzai, Rabbi Ben Zoma, Rabbi Aher și Rabbi Akiva. Patru rabini au intrat în *Pardes*. Dintre ei, Rabbi Azzai a murit pe loc, Ben Zoma a înnebunit, Rabbi Aher a distrus plantele din grădină, iar Rabbi Akiva, spun rabinii, este singurul care a intrat în pace și a ieșit în pace. Rabbi Akiva este și cel care luptă pentru păstrarea cărții *Cântarea Cântărilor* în canonul biblic.

Ce înseamnă această poveste? Intrarea în *Pardes* semnifică, în tradiția iudaică, accesul la diferitele tipuri de interpretare a textului biblic. Aceasta este grădina. Ebraica este o limbă consonantică, iar consoanele *pe, resh, dalet, samekh* construiesc aici un acronim: *PaRDeS*. Ce înseamnă lucrul aceasta? Că avem patru modele, patru tipuri de a percepe textul biblic și de a-l interpreta: sensul literal (de la *pesbat*), cuvânt cu cuvânt; sensul figurat (de la *remez*), sensul mai adânc al cuvântului; sensul omiletic sau midrașic (de la *derash*), pentru zidirea sufletului, și ultimul sens, sensul ascuns, sensul tainic (de la *sod*), care se dezvăluie prin inspirație și se regăsește tradițional pe filon mistic. Așadar, este foarte complicat să traduci un verset biblic fără să pierzi legătura cu niciunul dintre aceste paliere. Ce înseamnă să nu pierzi legătura? Cititorul român, când citește traducerea, trebuie să poată ajunge și la sensul figurat, și la cel omiletic, dar să nu piardă, în același timp, nici sensul mai adânc, ezoteric, care îl leagă ca înțelegere de filonul mistic tradițional. Aceasta este piatra noastră de încercare și, deci, uneori „a fi exact” înseamnă și să te străduiești să păstrezi deopotrivă ambiguitatea și taina textului, posibilitatea de a te adânci în el.

Vă mulțumesc foarte mult!

Eugen Munteanu: Sunt întrebări? Aș face eu o apreciere în numele meu și al colegilor noștri: îți urăm, Madeea, ție și colectivului pe care l-ai construit, mult succes și suntem siguri că vom întrezări finalizarea acestui proiect. Aș îndrăzni să formulez niște ipoteze referitoare la cum aș face eu în această situație. Asta nu înseamnă că îți dau un sfat sau o sugestie, ci spun cam cum aș face eu. Mai întâi, părerea mea este că te afli în fața unei acțiuni de pionierat absolut. A trebuit, deci, în același timp, să obții competența lingvistică, pentru că a plecat totul de la cursurile și seminarele de limbă ebraică pe care le predai studenților, și competența bibliologică și traductologică, care sunt competențe separate, firește, între ele. Așa că primul lucru care îmi vine în minte este întrebarea: „totuși, nu sunteți cam mulți?”. Pe de o parte, prea puțini și, pe de altă parte, prea mulți. „Septuagintii” au fost șaptezeci.

Madeea Axinciuc: Noi suntem cincisprezece.

Eugen Munteanu: Voi sunteți numai cincisprezece, deci, o dată prea mulți și o dată prea puțini. Deci, eu cred veți proceda la publicarea pe fascicule, pe bucăți. Nu vom aștepta să se termine tot proiectul.

Madeea Axinciuc: Da, este cea mai bună soluție.

Eugen Munteanu: Deci, te afli în fața unei experiențe fără precedent, n-ai model. De aceea, am multe de sugerat, dar nu vreau să monopolizez. Aș zice că ar trebui să mergeți și la alții în vizită, la cei care fac lucrurile astea în altă parte. Apoi ar trebui, cum să spun, zici că eviți finanțarea... E drept, în faza aceasta este foarte bine fără finanțare, dar va veni un moment în care vei vedea că oamenii, tinerii...

Madeea Axinciuc: Așa este, noi am fi vrut cumva să restrângem echipa, deoarece se lucrează, totuși, greu când sunt mai mulți oameni. Însă vă spun sincer, nimeni nu vrea să se retragă. Tinerii sunt atât de pasionați, încât am organizat o școală de vară pentru care acum avem și finanțare, în septembrie. Anul trecut am hotărât să organizăm această școală de vară și fiecare dintre noi a contribuit financiar. Deci, coechipierii mei au dorit cu adevărat să facem această școală de vară. Acum, să vedem, într-adevăr este și greu, fiind la început, să vezi cum va evolua un om. Sunt cazuri când oamenii pleacă dacă, de exemplu, se mută, nu știu, se mută din București sau pleacă în altă parte. Avem o studentă care pleacă în toamnă cu bursă la Ierusalim, bursă de un an de zile la Universitatea Ebraică, și mi-a spus că dorește să participe la traducere în continuare, prin Skype, pentru a nu pierde legătura cu noi cât este plecată. Așa că, probabil, vom recurge și la această variantă, dar este mai complicat să grăbim proiectul, pe de o parte, pentru că abilitățile și competențele individuale nu permit atingerea pragului de rigoare și profunzime al unei echipe (împreună putem face ceva, fiecare separat suntem la nivel incipient și nu se poate lucra pe bucăți), pe de altă parte, pentru că bucuria noastră este să ne întâlnim cu toții în jurul textului (nu să terminăm traducerea lucrând individual și sub presiunea unui proiect finanțat).

Eugen Munteanu: În orice caz, dacă îmi permiți, este absolut admirabil și de admirat curajul pe care l-ai avut să începi o acțiune pe care probabil că mulți și-ar fi dorit-o sau pentru care ar fi avut competențe, dar iată că ți-a fost dat ție să începi acest proiect.

Madeea Axinciuc: Nu am vrut neapărat, chiar nu. Cred că așa s-a ales, ni s-a dat această mare bucurie nouă și această mare binecuvântare să ne avem unii pe alții și să lucrăm, pentru că așa s-au ales firele. Da, cred că, știți, e ca în cazul preoției: chemarea... Așa și la noi, cred că, într-un fel și... nu într-un fel, cu siguranță, Cineva are grijă de noi.